

УДК 378.147:373.3.011.3 - 051

ЗОЯ ШЕВЦІВ

Рівненський державний гуманітарний університет

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті обґрунтовується актуальність проблеми формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання, розглядається її сутність, структурні компоненти і базові компетенції.

***Ключові слова:** соціально-педагогічна компетентність, компетенції, майбутній вчитель початкових класів, інклюзивне навчання.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом освітньої реформи в Україні є впровадження інноваційної форми навчання - інклюзивного навчання, яке забезпечує право кожної дитини з особливими освітніми потребами отримати загальну освіту за місцем проживання, що вимагає від вчителя початкових класів оволодіння інноваційною професійною діяльністю. Погоджуємося з думкою Віт. Бондаря, який наголошує на тому, що майбутній учитель початкових класів при виконанні професійної діяльності в інклюзивному класі «повинен набути високого рівня професійної кваліфікації, інтегрованих наукових знань про особистість та її соціалізацію, зокрема про особистість із психофізичними порушеннями розвитку в контексті корекційної педагогіки. Він має бути компетентним учасником педагогічного процесу, здійснювати кваліфіковану професійну діяльність з різними колективами та соціальними групами учнів, їхніми батьками, колегами, громадськими організаціями» [1, с.13]. Саме тому формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя інклюзивної загальноосвітньої школи як умови ефективної професійної діяльності набуває актуальності.

Аналіз джерел і публікацій. Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів розглядається різними вченими, результати дослідження яких широко представлені у наукових працях О. Абдуліної, В. Введенського, Н. Голуб, М. Гриньової, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, С. Золотухіної, І. Зязюна, В. Коваль, Н. Кузьміної, В. Лозової, В. Нестерова, Н. Побірченко, О. Семенов, С. Сисоевої, Л. Хомич, М. Ярмаченка та інших.

Привертають увагу дослідження компетентності випускників університетів (І. Зимня), студентів педагогічних вишів і коледжів (Н. Борбич, С. Краснокутська,

О. Спірін та ін.), старших підлітків (М. Докторович), дорослих людей (М. Лук'янова), студентів вищого навчального закладу економічного профілю (І. Зарубінська).

У контексті нашого дослідження слід розглянути теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів, які розкрито в наукових працях О. Будник, І. Демчук, С. Литвиненко та інших; соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору (М. Чайковський), а також особливості проектування й моделювання системи соціально-педагогічної роботи в закладах освіти (О. Безпалько, О. Караман, С. Савченко, С. Харченко). Нині обґрунтовано формування корекційної компетентності вчителя загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання (О. Гноєвська), формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки (І. Хафізулліна), соціальної компетентності (А. Маркова, О. Овчарук), соціально-психологічної компетентності (Н. Кузьміна).

Узагальнивши дослідження науковців дійшли висновку, що проблема цілісного визначення сутності соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання є мало дослідженою.

Мета статті – визначити сутність соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи як умови ефективної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка вчителя загальноосвітньої школи до роботи в інклюзивному класі є складною, багатоаспектною, комплексною проблемою, а процес формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя є динамічним і багатограним, який має спрямовуватися на кінцевий результат. Найбільш сучасним методологічним підходом формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів вважаємо компетентнісний підхід, що змушує викладачів вищих навчальних закладів акцентувати увагу на посилення діяльнісної спрямованості процесу навчання, а саме зміщення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування здатності практично діяти, застосовувати знання у змодельованій на практичних заняттях соціально-педагогічної діяльності, як в стандартних, так і нестандартних ситуаціях. Беручи до уваги дослідження вчених [3,4], які розкривали зміст «компетентність» та «компетенція» здійснили спробу власного визначення компетентності та компетенцій.

Під компетентністю будемо розуміти оволодіння особистістю нормативною теоретично-практичною базою знань, умінь та навичок, здатністю їх застосовувати у стандартних і нестандартних ситуаціях, відповідно до видів робіт, які виконуються під час здійснення основного виду діяльності; наявністю особистісно значущих якостей, передбачених психологічним профілем професіограми фахівця. Компетенція – уміння використовувати знання, уміння та навички в конкретних видах робіт, які визначаються функціями, пов'язаними з виконанням основної діяльності фахівця. Такий підхід до розуміння компетентності та компетенцій дозволив з'ясувати сутність соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи і визначити ключові компетенції.

Соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи – це інтегроване особистісне новоутворення, що характеризується синтезом знань і навичок необхідних для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності та умінь вчителя використовувати фахові знання, уміння і навички для розв'язання стандартних і нестандартних

соціально-педагогічних задач і проблем, пов'язаних із спільним навчанням дітей з різним рівнем психофізичного розвитку. Уважаємо, що в площині професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи лежать три базові компетентності: педагогічна, розвитково-корекційна і соціально-реабілітаційна.

Задля оволодіння соціально-педагогічною компетентністю, майбутній вчитель початкових класів повинен оволодіти, окрім педагогічних знань навчання молодших школярів, відповідними знаннями, навичками та уміннями, методами і прийомами встановлення взаєморозуміння і співробітництва; методами дослідження соціальних зв'язків у соціумі, збору інформації про склад учнів класу, їх проблеми, соціальний статус сім'ї, аналізу документів (психологічних, медичних, педагогічних); спостереженням, опитуванням; реалізовувати особистісно орієнтований підхід до організації спільної навчальної діяльності дітей з різними пізнавальними можливостями, добирати зміст, методичні прийоми і навчально-корекційні завдання надання корекційної допомоги учням в урочний час; інноваційними навчальними технологіями, методом контекстного навчання; методами здоров'язберігальних технологій: використовувати на перервах абілітаційні вправи, а на уроках – фізкультхвилинки із застосуванням оздоровчих вправ; уміннями координувати партнерські зв'язки між усіма учасниками навчального процесу; розробляти і впроваджувати індивідуальні навчальні програми для окремих учнів за згодою батьків, аналізувати труднощі, які виникають у пізнавальній діяльності молодших школярів в інклюзивному класі та ін.

Відповідно до виокремлених ученими компетенцій (В. Введенський, М. Докторович, В. Куниціна, Н. Казарінова, І. Зарубінської, В. Погольша, І. Трухіна та ін.) визначили когнітивну, діяльну та особистісно фахову компетенції як складові компоненти у структурі соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи. Визначаючи їх, виходили з логічної структури, напрямів та функцій соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів [2].

Разом з тим виокремили види та базові елементи соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи: комунікативний, сутність якого полягає у налагодженні взаємодії в інклюзивному класі між молодшими школярами з різним рівнем психофізичного розвитку і пізнавальних можливостей; діагностичний, за допомогою якого вивчається особливості діяльності і спілкування молодших школярів в інклюзивному класі, ступінь і спрямованість впливу соціокультурного освітнього середовища; організаційний, при оволодінні яким вчитель початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи організовує процес учіння, соціально корисну діяльність, враховуючи при цьому різний рівень можливостей молодших школярів, формує толерантну систему взаємостосунків в учнівському середовищі, серед членів команди і батьками; прогностичний, який спрямовується на передбачення і прогнозування результатів процесу навчання з урахуванням порушень у розвитку особистості; попереджувально-профілактичний, який передбачає і приводить у дію юридичні, психолого-педагогічні механізми попередження і подолання негативних явищ; охоронно-захисний, який спрямований на відстоювання прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами, надання соціотерапевтичної допомоги тим, хто її потребує; корекційно-реабілітаційний, сутність якого полягає у зміні та удосконаленні якостей особистості, особливостей життєдіяльності; адаптаційний, що дозволяє соціалізуватися дитині з особливими освітніми потребами у соціумі, взаємодіяти з іншими членами шкільного колективу, самореалізуватися у процесі навчання.

Ми переконані, що виокремлені види соціально-педагогічної компетентності є умовою підготовки висококваліфікованого майбутнього вчителя початкових класів до виконання професійної діяльності в інклюзивних класах.

На процес формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи впливає соціокультурне освітнє середовище вищого навчального закладу, яке може функціонувати на основі цілеспрямованого управління, шляхом удосконалення та інтеграції змісту навчальних дисциплін. Вплив соціокультурного освітнього середовища буде таким, якщо дотримуватися комплексу педагогічних умов: побудови змісту та структури навчального процесу відповідно до завдань та складових соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи; створення логічної структури кожної педагогічної дисципліни, визначення компетентності та компетенцій; розвитку в майбутнього учителя почуття громадянської відповідальності, формуванні позитивної мотивації до соціально-педагогічної діяльності, особистісно фахових якостей; розробки соціально-педагогічних ситуацій, що моделюють майбутню професійну діяльність; відбору методів навчання і засобів впливу на особистість студента з урахування емоційного стану кожного студента; варіативності форм організації навчальної діяльності на заняттях з моделюванням провідних видів соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи та інші.

Ідея міждисциплінарного підходу до формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання реалізувалася нами у навчальній програмі дисципліни «Основи соціально-педагогічної діяльності», до якої підготовлено однойменний навчальний посібник [5]. Посібник містить лекції, що розкривають сутність соціально-педагогічної діяльності з дітьми з різними видами порушень, висвітлюються основні засади технологій соціально-педагогічної діяльності. Другий розділ складається з двох частин: перша - містить зміст і методики проведення практичних занять, які сприяють засвоєнню і розширенню теоретичних знань, формують уміння та навички соціально-педагогічної компетентності; друга - практикум соціально-педагогічної діяльності, спрямований на свідоме засвоєння студентами методів та технік роботи на індивідуально-особистісному рівні; наводяться приклади соціально-педагогічних ситуацій та їх розв'язання. Якість формування соціально-педагогічної компетентності визначалася умінням застосовувати знання, уміння та навички у модельовану поліфункціональну професійну діяльність вчителя початкових класів в інклюзивному класі під час практичних.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На основі теоретичного аналізу проблеми дослідження визначено складові компонентами соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи та базові компетенції, які у подальшому визначатимуть ефективність професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання молодших школярів. Перспективу подальших наукових досліджень пов'язуємо з розробкою ситуацій для моделювання соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на формування соціально-педагогічної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В.І. Бондар // Рідна школа. – 2011. - №3 (березень). – С. 10-14.

2. Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Олена Богданівна Будник. – Житомир, 2015. – 34 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис...д-ра пед. наук: 13.00.04 / Зарубінська Ірина Борисівна. – К., 2011. – 505 с.
5. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навчальний посібник / З. М. Шевців. – К : Центр учбової літератури, 2012. - 248 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2017 р.

ШЕВЦІВ З.

Ровенский государственный гуманитарный университет, Ровно, Украина

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье обосновывается актуальность проблемы формирования социально-педагогической компетентности будущего учителя общеобразовательной школы с инклюзивной формой обучения, рассматривается ее сущность, структурные компоненты и базовые компетенции.

***Ключевые слова:** социально-педагогическая компетентность, компетенции, будущий учитель начальных классов, инклюзивное обучение.*

SHEVTSIV Z.

Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine

SOCIAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHER OF PRIMARY SCHOOL IN INCLUSIVE COMPREHENSIVE SCHOOL AS A CONDITION OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY

In the article was grounded the urgency of the problem. Defined objective of preparing a qualified primary school teacher in terms of educational reform in Ukraine. Made the analysis of the scientific literature of leading researchers on the study. It was found that the problem of socio-pedagogical competence of future primary school teacher of inclusive secondary school is not fully researched.

The author defines the purpose of the article - the essence of social-pedagogical competence of future primary school teacher of secondary school with inclusive learning.

The material in the article is logical, consistent. Revealed the essence of the concept of "competence" leading foreign and domestic scientists. Based on analysis grounded understanding of nature and the concept of "social-pedagogical competence of future primary school teacher of inclusive secondary school." Established that components of socio-pedagogical competence is pedagogical competence, corrective competence and social competence. The article presents the basic indicators of social-pedagogical competence.

The article defined components of competencies of social-pedagogical competence: cognitive, active, professional. Characterized types and elements of competencies. Grounded importance of social-pedagogical skills for future careers of inclusive primary school teacher of secondary school. Author analyzed the pedagogical conditions and the role of the textbook "Fundamentals of inclusive pedagogy" for creation of social-pedagogical competence of future teachers.

***Keywords:** social-pedagogical competence, competence, future primary school teacher, inclusive education.*